

De la governança d'un país

CARTA OBERTA A ANTONI FITER I ROSSELL

ANTONI MORELL

Pòrtic de JOAN GABRIEL
Epíleg de JOAN MASSA

anem
assaig

De la governança d'un país
Carta oberta a Antoni Fiter i Rossell

anem
assaig

De la governança d'un país

CARTA OBERTA A ANTONI FITER I ROSSELL

ANTONI MORELL

Pòrtic de JOAN GABRIEL

Epíleg de JOAN MASSA

anem
EDITORS

anem *assaig* IV

De la governança d'un país.
Carta oberta a Antoni Fiter i Rossell

© del text: Antoni Morell

© del pòrtic: Joan Gabriel

© de l'epíleg: Joan Massa

© De la present edició:

Anem Editors, desembre de 2019

Edició, disseny i maquetació a cura de: Oliver Vergés Pons

www.anemeditors.com · contacte@anemeditors.com

DL AND.653-2019

ISBN 978-99920-65-29-7 (Anem Editors)

ISBN 978-84-121359-0-9 (Anem Editors, SL)

Imprès a Impremta Envalira

Aquesta edició ha comptat amb el suport del Ministeri de Cultura i Esports del Govern d'Andorra

Tots els drets reservats. Sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, queden prohibides les reproduccions totals o parcials d'aquesta obra a través de qualsevol procediment.

PÒRTIC

Molt s'ha escrit sobre l'aportació a la societat andorrana del *Manual Digest*. Persones sàvies i influents, polítics, pensadors i juristes l'han considerat el nostre llibre dels llibres. Destacades personalitats de casa nostra han col·laborat per tal de fer possible que el llegat de Fiter i Rossell sortís de la penombra a través d'edicions diverses en el transcurs dels darrers cinquanta anys; i no parlem de tots aquells que l'han citat, més o menys extensament, en discursos i en parlaments de tot ordre, o que l'han recordat en debats i tertúlies. I cal esmentar, naturalment, tots aquells —que som molts— que hem pogut gaudir dels savis consells que l'obra presenta en forma de sentències.

Avui, l'autor d'aquesta *carta oberta* que signa l'Antoni Morell i que teniu a les mans llegeix, rellegeix, comenta —i adequa i ressitua, també—, algunes de les màximes partint de reflexions personals, de provocacions volgudes que, de ben segur, no deixaran a ningú indiferent.

Ens toca viure un moment intens de canvis constants a velocitats de vertigen, un moment

en què les veritats —o les mitges veritats— es confonen sovint amb la realitat tot difuminant-la i desdibuixant-ne els contorns. Una realitat que perd color a favor d'uns tons de gris cada vegada més intensos. El text de l'Antoni Morell ens dona perspectiva, ens posa en context, ens convida a la reflexió i ens orienta vers el sentit comú. Ens invita, al cap i a la fi, a retrobar les bones pràctiques i fa que els tons de gris tendeixin a desaparèixer a mesura que avancem en la lectura.

He tingut la sort de poder llegir les pàgines del recull que teniu a les mans durant els mesos estivals. I he intentat de fer-ho tot dosificant les meves trobades amb la *carta*, fent-ne tastets diaris, per bé que sense èxit. La potent càrrega de coneixement de l'autor, les seves interpretacions i comentaris i el text que relliga aquesta missiva t'encadenen a la lectura talment com una addicció.

Part de l'incert en el vincle que s'estableix entre el llibre i el lector que el té a les mans és la capacitat que mostra l'autor de conjugar la màgia dels aforismes sorgits d'un món passat al món d'avui, i de fer-ho amb una naturalitat digna d'un coneixement extraordinari de la transformació i evolució social al llarg del temps. En definitiva, d'una consciència

clara de les diferents èpoques de la història de la humanitat fins a l'actualitat. Això s'explica, d'una banda, perquè l'autor és bon coneixedor de l'obra de Fiter i Rossell, ja que durant molts anys, tal com ell mateix explica, a part dels estudis que hi ha dedicat, ha seguit les diferents publicacions que s'han dut a terme sobre el *Manual Digest*. Cal no oblidar, per una altra banda, que l'autor és historiador i, per tant, un bon coneixedor del passat i, també, del present. Saber i saber interpretar són dos requisits fonamentals per elaborar els comentaris que l'autor ens presenta en les pàgines que segueixen d'una manera magistral, com si d'una novel·la es tractés.

L'escrit és d'allò més oportú, perquè ens ajuda a entendre millor uns consells fonamentals per al bon govern de les nostres valls. No és atzarós el títol —*De la governança d'un país*—, perquè ens permet comprendre, dos segles i mig més tard i en plena revolució digital, *L'oracle de bon govern* escrit en el segle de les llums. Conèixer la nostra història ens fa més forts i ens ajuda a no cometre tantes errades o, simplement, a acceptar-les. I és que els comentaris de l'Antoni Morrell, justament, serveixen per explicar i valorar aquests consells, arribant fins i tot a presentar una esmena a la totalitat a algun d'ells, la qual

cosa dona encara més valor al present llibre i a la tasca del seu autor.

No hi ha crítica sense reflexió, i no hi ha reflexió sense comprensió. És per això que l'autor d'aquestes pàgines intenta comprendre i explicar les sentències de Fiter i Rossell, per poder-hi reflexionar i oferir-nos-en un comentari crític des del present. Aquest no és un llibre d'història ni d'històries; tanmateix, com l'estudi del passat, també té la virtut de mostrar-nos la importància de la prudència i de la responsabilitat en la presa de decisions, sobretot per part de polítics, jutges o d'altres persones que amb les seves accions o omissions condicionen el rumb d'una societat.

La presa de decisions sempre és difícil, ja que tota elecció comporta seguir uns camins determinats i renunciar a prendre'n d'altres. I en tota decisió important cal un moment de recés intel·lectual, una reflexió, i el present és un d'aquests llibres que, des de la neutralitat i més enllà d'il·lustrar-nos, ens pot servir de guia per ponderar alguns dels nostres pensaments i ajudar-nos a escollir el rumb de manera raonada i potser, fins i tot, encertada. I és que per a l'art del bon govern, ja sigui d'una empresa, d'una família o d'un Poble, o simplement per a un mateix, cal alimentar el coneixement per assolir una reflexió el més completa possible.

Val a dir, com hauran vist, que la lectura d'aquestes pàgines es pot fer seguida, de principi a fi, o bé fragmentada, ja que les cavil·lacions i comentaris que fa l'autor sobre les *Màximes* de Fiter i Rossell formen part d'un conjunt però tenen també valor individual. I això dona encara més valor al llibre com a guia per al bon govern, perquè, en cas de dubte, hom pot seleccionar tan sols el comentari d'aquella màxima que interessi en cada moment. De ben segur que el lector trobarà enriquidors aquests comentaris; de ben segur que seran útils per a les seves pròpies reflexions i decisions.

Concloc agraint a l'amic Antoni Morell la confiança dipositada en mi per presentar la seva *carta oberta a Antoni Fiter i Rossell*, sense cap mena de dubte un llibre fonamental per saber *De la governança d'un país*, del nostre país. És en les reflexions sensates i fonamentades on rau la grandesa d'una obra i estic convençut que la present, amb el pas del temps, assolirà la categoria de genial i extraordinària.

JOAN GABRIEL

INTRODUCCIÓ

Recordeu aquests mots? *No son esos precepts al Concell, sinos exemplos del mateix Concell; del Concell y sos individuos, que han merescut nostras Valls, es tot lo que expressa aquest tractat; pero com sian tants los parers quants sian los homens, me ha paregut prevenir; Que si entre estas máximas se encontraren algunas limpias de tota escoria y tersas sense taca alguna llegescantlas tots; si altrás ben digeridas, probantlas los homens mes madurs, si modestas en fin, vulla Deu se imprimescan en los cors dels lectors y que servescan a sa major gloria y per la millor conservació de las Valls. Se escriuran estas máximas puras y peladas y después, se seguirà un petit coment, ó perífrasis de quiscuna de ellas y las citas en lo marge.*

Ho vau escriure a l'obra *Manual Digest de las Valls neutras de Andorra*, l'any 1748, al llibre sisè, intítulat *Maximas Christianas de Verdadera Política y Sòlida prudència, las mes utiles per la conservació del estat delas Valls de Andorra*.

Us escric aquesta llarga carta per dir-vos alguna cosa de la vostra obra que, finalment, s'ha

fet molt famosa, molt necessària i cabdal per traspassar de generació a generació el que vós sabíeu del nostre i vostre país.

Amb tot, us he de dir que abans que hagi arribat a les mans de la gent del nostre poble i de fora, andorrans o no, heu romàs gairebé segrestat durant una bona part dels segles, des que el va escriure fins a dia d'avui. Tancat i barrat, algunes còpies —poques— voltant pel món, molt citat durant el segle xx per juristes, historiadors i politòlegs. Publicat per primer cop el 1987 pel Consell General —els hereus d'aquells que us van encomanar que l'escrivís—, després per una fundació bancària l'any 2000 i, finalment, ara fa poc tornat a publicar pel Consell General del Principat d'Andorra, amb motiu de la celebració dels 600 anys de la fundació del Consell de la Terra, 271 anys després del vostre original.

Abans sortíeu a la llum com una mena de peça inanimada, per molts considerat un llibrot vell que ningú havia llegit, només en reculls, en síntesis elaborades per estudiosos o, de manera més a l'abast de tothom, per exemple al llibre que va fer Bonaventura Riberaygua Argelich, secretari general de les Valls, intítulat *Les Valls d'Andorra*, en què publicà també les famoses màximes i comentaris.

També va ser traduït al castellà per Bonifaci Ulrich, comissionat especial del govern d'Isabel II durant els anys 1841-1848. I també el traduï al castellà Fernando de los Ríos, Urruti i Joan de Déu Trias.

Les diverses generacions d'andorrans, fins fa poc, us han qualificat d'una mena de tòtem sagrat. Han dit de vos que éreu com la Bíblia, quelcom així com el Talmud dels andorrans. He de confessar-vos una cosa, i em sembla que sou el primer a qui ho explico: us vaig tenir a les mans als setze anys. Com i per què, em preguntareu? Doncs mireu: al Seminari Conciliar de Barcelona. Jo acabava els estudis de filosofia, o ja havia començat els quatre anys de teologia, i em van nomenar bibliotecari d'una biblioteca important com la del seminari. És a dir, disposava de la clau de la biblioteca, cobria amb la meua presència els horaris establerts per als qui volien cercar llibres i, per tant, entrava al *sancta sanctorum* i en sortia com i quan volia. I allí us vaig tenir a les mans, i vaig llegir algunes planes d'una de les còpies del *Manual* que s'hi havia dipositat.

He de confessar, i me n'excuso davant vostre, de no haver-vos fet més cas, com a estudiant i sobretot com a andorrà. Però heu de comprendre que en aquell moment caminava per uns altres senders, diferents dels de l'andorranitat, i

estava més preocupat per l'*aggiornamento de la Chiesa* i el Concili Vaticà II.

No us vaig tornar a trobar, Antoni, fins a l'any 1973 quan em nomenaren secretari de Sindicatura de les Valls d'Andorra.

I encara hi ha una mena de segona traïció a vós. Succeí quan, disposant dels manuscrits del vostre *Manual* i del *Politar* d'Antoni Puig, que l'any 1763 va fer una síntesi de la vostra obra, vaig demanar poder transcriure a mà aquest últim, i així vaig fer-ho —en conservo el meu manuscrit destinat a la Biblioteca Comunal de la Massana—. I vaig oferir a Lídia Armegol i Manel Mas presentar-nos, tots tres, amb la transcripció i una introducció, al premi Fiter i Rossell del 1978, que vam guanyar i va ser publicat pel Consell General i ofert a totes les cases andorranes.

Després vaig començar a transcriure la vostra obra, però com que tocava moltes tecles el treball s'endarreriria i, d'acord amb Lídia Armengol, vam ampliar els transcriptors i vam poder acabar-la i publicar-la, el 1987, destinada també a les cases andorranes.

De cop i volta us vau convertir en el nen petit de la casa que només ha de rebre moixaines i atencions de tothom. El llibre es mereixia un gran prologuista, tal com va ser Josep Maria de

Porcioles, que havia estat jutge d'apel·lacions a Andorra. El vam visitar per indicació del síndic Reig a Vilassar de Mar, on vivia. Acceptà satisfet l'encàrrec. Un rigorós pròleg encapçala aquella edició.

Ja havíeu obtingut el tracte que mereixíeu.

Però encara hi ha una altra ocasió, l'any 2002 —em perseguiu com una mena de fantasma?—, quan la Fundació Caixa Bank va encomanar-me de coordinar-ne una versió destinada al públic en general que, amb el permís del Consell General, es publicà i es repartí de manera gratuïta.

He de dir-vos, abans de continuar aquesta llarga carta o aquest breu opuscle, que vaig pensar escriure tot això, i acabar-ho, molt abans que sortís a la llum la monumental edició publicada per l'actual Consell General, nascut després de la Constitució del 1993. Fa pocs dies me'n va arribar un exemplar del novembre del 2018 a les mans, ofert pel síndic general Mateu. Us dic això perquè, per ser fidel i lleial amb mi mateix i amb els límits en què vaig voler enquadrar els meus pensaments d'avui, comentant les vostres màximes, algunes, no totes, no he volgut consultar per a res aquesta darrera publicació del vostre *Manual*, que m'han comentat que és esplèndida i molt acurada.

El que he volgut fer, Antoni, és llegir les vos-

tres màximes del 1748 amb la mentalitat d'un home del segle XXI. Quina millor manera per expressar-vos la meva admiració, el meu neguit, els meus dubtes, els meus acords i els meus desacords, que fer-ho en forma de carta —un instrument que cada cop es perd més i s'usa menys— adreçada a vós, des d'Escàs, a la Massana, i dirigida a Ordino? Una carta sobre la governança. Una carta oberta que no espera resposta.

I que quedi ben clar que no són dos monòlegs, no. O tal volta el soliloqui d'un vell foll. No! És un diàleg silenciós. Vós expliqueu des del segle de les llums, que no coneguéreu en tota l'esplendor —així qualifiquem el segle XVIII—, i jo intento fer-ho des del segle XXI —el d'un món tecnològic, segurament, i així el comencen a qualificar els experts o els predicadors de calamitats.

A voltes, els meus mots intenten ser molt afectuosos i respectuosos en el màxim grau per l'esforç titànic que us devia representar escriure, i a mà —ho dec haver heretat de vós?—, amb un estil molt més barroch que l'actual, la qual cosa no significa que sigui pitjor. A vegades paro d'escriure i m'imagino la vostra taula, el tinter i la ploma xopa aconsellant, alertant dels perills, intentant sempre el pacte, encomanant-vos a la «Magestat de Déu».

També he de dir-vos que les vostres màximes són el començament d'aquest diàleg perquè en definitiva, com diu Joan Massa al pròleg de l'edició publicada per la Fundació Caixa Bank, el vostre llibre —i, per tant, les màximes— no l'escriuiu vós, sinó la posteritat. «En certa part, tots hem fet una mica el vostre text». Com ell també diu: «El Manual Digest és una polifonia, el primer viatge andorrà sobre el temps, el primer imaginari operatiu del Principat, la primera retrolectura de la història d'Andorra, la primera mirada reflexa que, alhora, és la primera capacitat de projectar-se en el temps.»

Per finalitzar, hi ha una qüestió molt important perquè pugui explicar-me i vós entendre'm. Us parlaré de molts ginys actuals, i de moltes situacions que visc al 2019 que se'm fan molt difícil de poder glosar-vos, perquè ignoro què poden significar per a vós pel fet que no hi ha gairebé res comparable possible. En tot cas, ho intentaré...

MÀXIMA 5

Obrar sempre entot ab rectitut de intenció, y tenirla sempre per nivell del govern y regimen.

Sempre la intenció recta, com explicareu al comentari.

Y ab la rectitut de un bon concell que val mes que tot. I citeu l'Eclesiastès. I, tot, a la major glòria de Déu. I la definiu com la intenció recta que un amor fi de la Divinitat, un realce de todas las Virtuts, com son La Misericòrdia ablos pobres, lo dejuni, la asperesa y la Mortificacio. En fin sia en Menjant, sia en bebest, sia fent y Obrant qualsevol Cosa.

Rectitud, en principi, és molt a prop de mots com justícia, intencionalitat, equitat, obertura d'esperit, integritat, guia d'actuació... Els altres caràcters són subtítols no malaltissos d'una manera de fer, d'actuar, de governar. Però, a més, afegíeu un matís més difícil d'esborrar, el de la intencionalitat. I és cert i clar que es pot tenir molt bona intenció i desbarrar en l'acció. És allò que diem tot sovint: és molt bona persona, però és un sapastre. Governar és difícil, i encara més fer-ho amb rectitud, que no vol pas dir ser totalment inflexible. Avui, Antoni, al nostre món les

maneres de governar un petit país o el planeta sencer han canviat molt. A Andorra, en l'àmbit institucional, tenim la constitució, però la «democràcia» del vostre temps naixia a peu de carrer, del Consell de la Terra, és a dir, dels esclòps del poble, del fang de la terra.

Com diu Josep Maria de Porcioles, jutge d'apel·lacions a Andorra del 1944 al 1981, a l'edició que vam transcriure publicada pel Consell General i que ell mateix va prologar el 1987: «Totes les cultures i civilitzacions són filles de les mateixes circumstàncies físiques que les envolten. Andorra no podria ser-ne una excepció i amb aquesta íntima relació entre home i entorn, entre individu i paisatge, inicià i consolidà la seva personalitat sobre una base de cultura llatina i catalana, conservada amb una especial fidelitat». «El verb d'un poble»: aquesta íntima interacció entre dret, home i terra és plenament vigent. Montesquieu ja va significar que el dret s'ha de considerar d'acord amb la naturalesa de les coses. Avui, després d'haver-se oblidat durant molts anys, torna a atorgar-se al dret la seva inseparable plenitud, la derivada del seu origen, dels seus *condicionants humans*.

És bonic que els meus avantpassats, bé, els vostres contemporanis, membres del Consell de la Terra, us demanessin que els escrivíssi el

que havia estat i era el nostre país, i que sintetitzéssiu tot un seguit de consells per ben governar honestament, segons alguns paràmetres de l'època.

Avui la qüestió és una altra: avui demanen informes de tot tipus, polítics, jurídics, culturals, enquestes i estudis de viabilitat, de sostenibilitat (un mot que s'usa molt, i que se'm fa difícil d'explicar-vos-en correctament el significat perquè sento que l'apliquen tots —siguin del partit que siguin— i moltes vegades en sentit oposat).

A més, hi ha una munió d'assessors, la major part de fora del país, que sembla que es reproduïxen com les carreroles al mes de maig, al llarg de les valls.

I, certament, Antoni, encara no ens ha arribat la *pesta* del que en diuen tertulians, que es van repetint de cadena en cadena a les televisions i ràdios, i que deuen guanyar més sous que exercint la seva professió originària. I saben —o així sembla— de tot (malgrat el ridícul que fan). Això passa moltíssim a les cadenes de televisió del Regne d'Espanya.

Però, és clar, vós em direu, l'Antoni em parla de ràdios i televisions. I jo em pregunto què són. Mireu, Antoni, se'm fa molt difícil d'explicar-vos què són les ràdios i les televisions. Són uns ginys que permeten escoltar la veu de les

persones a distància. I, els televisors, veure-les també. El nostre país, a la segona part del segle passat, va ser un mercat molt important en la venda d'aquests aparells (eren més barats que a França i Espanya). Això ha fet que la bondat entrés a totes les cases ben ràpidament, però també la maldat, l'estultícia i el poder de dominar la ment de les persones.

Aquí, a Andorra, també vam tenir dues emissores que es van escoltar molt a tot Europa durant el segle xx: Ràdio Andorra i Andorra-Ràdio, després Sud-Radio. Bé, no us vull entabanar més —malgrat que tot el que escric és veritat— i cal tornar a la rectitud, la integritat, la decència. Són normes que cal recordar a cada instant i en tots els temps, i cada dia costa més posar-les en pràctica, en què el que priva més és la injustícia, la corrupció i la indecència. A casa nostra, Antoni, també comenten —diuen que són els temps que manen, jo no hi combrego— que sorgeixen espurnes espúries de governança. En tot cas, aquí hauria de ser més fàcil d'aturar-les i apagar-les. Oi?

El 1748, Antoni Fiter i Rossell va cloure el seu cèlebre *Manual Digest* amb un seguit de màximes per al bon govern de les valls d'Andorra. Avui, més de dos segles i mig més tard de l'elaboració del *Manual*, Antoni Morell escriu una llarga missiva a Fiter, tot comentant algunes de les seves màximes i reflexionant sobre la realitat present del Principat d'Andorra. Una llarga carta oberta en què un dels principals intel·lectuals del país ens parla sense embuts sobre la governança de l'Andorra actual i de l'evolució i els canvis que, per bé o per mal, han viscut les Valls en les darreres dècades.

